

Мороз Людмила

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-2750-8694
e-mail: kafedrarshu@ukr.net

Масло Ірина

асистент кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства та
природокористування,
м. Рівне, Україна,
ORCID: 0000-0002-8637-5000
e-mail: i.m.maslo@nuwm.edu.ua

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У НЕМОВНИХ ЗВО З
60-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ ДО НИНІ**

Анотація. У статті автори розглядають становлення методики викладання іноземних мов у немовних закладах вищої освіти з 60-х років ХХ століття. Авторами представлено аналіз методів викладання іноземних мов. Зазначено, що методика викладання іноземних мов змінювалася та визначалася цілями та завданнями розвитку держави. В історії України був період, коли вивчення іноземних мов не було пріоритетним. У 60-х роках ХХ століття граматично-перекладний метод був основою викладання іноземної мови в середній та вищій школах. Граматико-перекладний метод ще довгі роки залишався основним методичним підходом. У 60-ті роки ХХ століття було переглянуто існуючі методики у викладанні іноземних мов і здійснено перехід до прямих методів практичної спрямованості, використанні інтуїтивності та виключенні перекладу із засобів навчання. У 70-ті та 80-ті роки наголошувалося на практичній спрямованості методик викладання іноземних мов та необхідності формування лінгвокраїнознавчих знань та умінь.

У статті стверджується, що вивчення іноземної мови передбачало доступ до культури інших народів. Після падіння «залізної завіси» вивчення іноземних мов із теоретичної дисципліни перетворилося на дисципліну практичної спрямованості. Комунікативна методика викладання стала відповіддю на вимоги суспільства. Саме за допомогою методів та технологій у межах комунікативної методики здійснюється підготовка фахівців, які володіють професійно-орієнтованими навичками і вміннями та користуються іноземною мовою як засобом здійснення професійної діяльності. Нова структура вищої освіти, що включає три рівні – бакалаврат, магістратуру і аспірантуру, сприяє покращенню системи викладання професійно-спрямованого курсу іноземної мови. У статті йдеться, що вивчення іноземної мови є невід'ємною частиною всіх трьох рівнів вищої освіти і забезпечує виконання завдань, визначених в нових державних освітніх стандартах.

Ключові слова: розвиток методики викладання іноземних мов, немовний заклад вищої освіти, підготовка спеціалістів технічних спеціальностей, навчання граматиці та лексиці, граматико-перекладний метод, свідомо-порівняльний підхід, свідомо-практичний підхід, лінгвокраїнознавчі навички, навчання читання, комунікативний підхід, гуманістична педагогіка, структура вищої освіти.

Постановка проблеми. У нашій країні викладанню іноземної мови завжди приділялася велика увага. Ще в XIX столітті у школах, гімназіях, університетах викладалися такі іноземні мови як латинська, французька, німецька, грецька. Методика викладання іноземних мов змінювалася та визначалася цілями і завданнями розвитку держави.

Виникнення терміну «немовний вуз» засвідчує про те, що в історії нашої країни був період, коли вивчення іноземних мов носило другорядний характер, а фахівці, які не володіли іноземною мовою, протиставлялися фахівцям, для яких іноземна мова була, безпосередньо, спеціальністю. Наприклад, у 60-ті роки минулого століття соціально-економічна ситуація не вимагала від випускників вузів нелінгвістичних спеціальностей глибоких знань іноземної мови. Однак, навіть при постановці такого завдання, його виконання було б вкрай проблематичним у повоєнній країні, за умови практично відсутньої системи вивчення іноземних мов у середній школі та браку педагогічних кадрів (Миролюбов, 2002, с. 201–207).

Актуальність дослідження полягає в тому, що в останні десятиліття вивчення іноземних займає вагомe місце в житті кожного. У зв'язку з цим відзначається зростаюча роль іноземних мов як інструменту впливу на дії та мислення людей. У тісному взаємозв'язку з глобалізацією окремих країн і всього суспільства в цілому радикально змінилася роль іноземної мови в системі навчання. Із звичайного додаткового навчального предмета він перетворився не тільки в основний елемент сучасної системи освіти, а й у спосіб досягнення цілей.

Вільне володіння іноземною мовою у повсякденному житті – важливий аспект життєдіяльності сучасної людини, оскільки уможливорює вивчення культур та традицій інших народів, сприяє збільшенню словникового запасу, розвиває пам'ять, мислення і мовлення. Хороша словникова база при належному знанні іноземних мов необхідна для результативної взаємодії країн на міжнародній арені. Крім цього – це одна з важливих умов набуття професійної компетентності фахівцем.

Мета статті – схарактеризувати цілі навчання іноземної мови, зміст та умови організації навчального процесу, використання ефективних способів та прийомів викладання та учіння, починаючи з 60-х років XX століття і до нині.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Недоліки граматико-перекладного методу у вивченні іноземних мов призвели до перегляду лінгвістами існуючих методик та звернення до прямих методів навчання практичними спрямування, використанні інтуїтивності та виключення перекладу із основних засобів навчання. Проте, у немовних закладах вищої освіти граматико-перекладний метод ще довго використовувався як основний прийом у навчанні іноземних мов.

Питання методики викладання іноземних мов у немовних закладах вищої освіти досліджували багато вчених, зокрема О. Бігич (2012), А. Миролюбов (Миролюбов, 2002), І Бім (Бим, 1989), О. Виноградова (Виноградова, 2015), Л. Малєтіна (Малєтіна, 2006) тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 60-х роках ХХ століття у методиці викладання іноземних мов превалювали свідомо-порівняльна та свідомо-практична методики (Тер-Минасова, 2004). Приблизники свідомо-порівняльної методики розробляли моделі та мовні одиниці, розвивали систему навчання мовлення. Граматичне правило ставало алгоритмом дії практичної ситуації, використання правил стало гнучким. Було порушено проблему інтерференції рідної мови, учні повинні були зрозуміти у процесі навчання, що способи вираження однієї думки рідною та іноземною мовами є різними.

Прихильники свідомо-практичного методу ставили за мету створення загальної концепції, що ґрунтується на єдиних принципах (Тер-Минасова, 2004): мовленнєвої спрямованості та ситуативності, комплексного навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, порівняння з рідною мовою, взаємодоповнення довільного та невимушеного (нині – це основа компенсаторної компетенції), принципу перенесення мовленнєвих процесів у нові умови. Ці методичні підходи лягли в основу методики навчання іноземних мов у середній школі та у вищих лінгвістичних навчальних закладах у 70-ті роки ХХ століття і дещо пізніше стали застосовуватися у немовних закладах вищої освіти.

У 70-ті та 80-ті роки наголошувалося на практичній спрямованості методик викладання іноземних мов; у вимогах методистів відстоювалася необхідність формування лінгвокраїнознавчих знань та умінь. Іноземна мова передбачала доступ учням до культури інших народів, забезпечення у процесі навчання «діалогу культур» (Пассов, 2010).

Кінець 80-х - початок 90-х років – етап удосконалення методики вивчення іноземних мов. Методична концепція навчання у ці роки формувалася під впливом різних психологічних теорій, зокрема теорії комунікативної діяльності. На цьому етапі подальшу розробку отримали такі принципові методичні положення, як комунікативність, практична спрямованість цілей навчання, функціональний підхід до відбору та подачі матеріалу, навчання лексики та морфології на синтаксичній основі, ситуативно-тематичне та фреймове представлення навчального матеріалу, концентричне розташування матеріалу, врахування особливостей рідної мови учнів, лінгвокраїнознавчий та культурологічний компоненти навчання, відбір матеріалу відповідно до комунікативно-пізнавальних інтересів учнів, стимулювання навчальної діяльності, врахування індивідуально-типологічних особливостей учнів при оволодінні ними іноземною мовою та ін.

Цей підхід до проблеми врахування індивідуальних особливостей учнів дозволяє насамперед сконцентрувати увагу на вивченні тих проблем, які безпосередньо стосуються ефективності оволодіння мовою. Однією з таких проблем є узгодження навчального матеріалу з комунікативними потребами учнів, які є найважливішими компонентами психологічної структури оволодіння мовою. Керуючись комунікативними потребами, вони оцінюють

інформацію з точки зору її придатності для вирішення майбутніх комунікативних завдань.

Після падіння «залізної завіси», переходу від індустріального суспільства до інформаційного вивчення іноземних мов із теоретичної дисципліни перетворилося на практичну необхідність.

Упродовж довгого часу процес освіти був орієнтований на диференціацію знань, а в умовах інформаційного суспільства для ефективного навчання повинен здійснюватися процес інтеграції знань, але із збереженням самої диференціації. Постає потреба у висококваліфікованих вузьких фахівцях, не ізольованих від інших суміжних галузей знань, які здатні сприймати нові ідеї в процесі комунікації, у тому числі з фахівцями, які володіють іноземними мовами як знаряддям виробництва. У цьому контексті Л.Малетіна зазначає: «Їх не цікавить ні теорія, ні історія мови. Іноземні мови, насамперед англійська, потрібна їм виключно функціонально, для використання в різних сферах життя суспільства як засіб комунікації з фахівцями інших країн» (Малетіна, 2006, с. 236-240).

Термін «спеціалізований заклад вищої освіти» в українську систему освіти був запозичений із системи освіти західних країн, зокрема Німеччини, де він використовується для позначення закладів вищої освіти, які мають практично спрямовані цілі та завдання навчання, на відміну від класичних закладів, в яких глибоко вивчаються теоретичні аспекти. В українській системі освіти спеціалізованим закладом вищої освіти прийнято називати такий заклад, де готують фахівців нелінгвістів зі знанням іноземної мови як засобом здійснення своєї професійної діяльності, і де мовленнєва підготовка передбачена навчальним планом для всіх, хто навчається за тією самою спеціальністю, а не є вибірковою дисципліною. У процесі навчання іноземної мови майбутній фахівець повинен опанувати не лише базові навички і вміння, а й професійно-орієнтовані, які дозволять йому користуватися іноземною мовою як засобом здійснення професійної діяльності (Виноградова, 2015).

Процес викладання іноземних мов у немовних закладах вищої освіти нині не повною мірою забезпечує вирішення завдань міжособистісної та міжкультурної взаємодії іноземною мовою у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Для того, щоб методи стали комунікативно-орієнтованими, необхідно перейти від «навчання іноземної мови» до «іншомовної освіти», де не студента навчають, а студент сам навчається (Неверова, 2017). У межах комунікативного підходу метою навчання є не набір компетенцій, а здатність до діалогу культур у процесі спілкування. Гуманістична педагогіка, центрована на людині, культурі та соціумі як взаємопов'язаних детермінантах освіти, спрямованої на підтримку процесів індивідуального саморозвитку та самовизначення особистості, має стати основою навчання іноземних мов у немовних закладах вищої освіти.

Слід також зазначити зміну статусу аспірантури. З 2014 року аспірантура віднесена до третього рівня вищої освіти – підготовка кадрів найвищої кваліфікації. У зв'язку з цим змінюються цілі та вимоги до навчання, виникає необхідність вибору або створення нових форм навчання, зміст яких дозволить максимально ефективно використовувати програми навчання з метою підготовки вчених-дослідників. Програма підготовки аспірантів спрямована на збільшення знань та компетенцій у всіх видах мовленнєвої діяльності, щоб аспірант після закінчення третього ступеня освіти зміг на

практиці здійснювати мовленнєву діяльність у різних ситуаціях спілкування (Польская, 2017).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, удосконалення методики навчання професійної іноземної мови вбачається в її оптимізації на основі принципів компетентнісного, діяльнісного та комунікативного підходів; у розробці ефективних моделей та методів навчання (метод проєктів, проблемні методи), технологій мовного портфоліо і диференційованого навчання; у розробці системи контролю результатів, яка буде мотивувати здобувачів вищої освіти до самовдосконалення та самостійної роботи над удосконаленням іноземною мовою навіть після закінчення закладу вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Миролубов, А. (2002). *История отечественной методики обучения иностранным языкам*. Москва: «СТУПЕНИ, ИНФРА-М», 448 с.

Бим, И. (1989) Обучение иностранным языкам – поиск новых путей. *Иностранные языки в школе*, №1, сс. 54-57.

Тер-Минасова, С. (2004). *Язык и межкультурная коммуникация*. Москва: «Изд-во МГУ», 352 с.

Пасов, Е. (2010) *Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования*. Москва: «Русский язык. Курсы», 568 с.

Малетина, Л. (2006). Иноязычное образование в неязыковом вузе – развитие, проблемы, перспективы. *Известия Томского политехнического университета [Известия ТПУ]*. Т. 309, № 3, сс. 236-240.

Виноградова, О. (2015), Развитие личностных качеств в процессе обучения иностранному языку в вузе с помощью проблемных методов. *«НАУКОВЕДЕНИЕ»*, Том 7, №1, сс. 31-32.

Неверова, Н. (2017). Применение технологии языкового портфолио при обучении студентов технических вузов: теоретические и практические аспекты. *«Среднее профессиональное образование»*, №6, сс. 19-22.

Польская, С. (2017). К вопросу преподавания английского языка обучаемым разных уровней. *Современные проблемы гуманитарных и естественных наук. Материалы XXXV международной научно-практической конференции*. Москва: 2017, сс. 188-192.

Родоманченко, А. (2013), Различные подходы к тестовому контролю монологических умений устной речи. *Иностранные языки в школе*, № 2, сс. 39-46.

REFERENCES

Mirolubov, A. (2002). *Istoriya otechestvennoy metodiki obucheniya inostrannym yazykam* [The history of Russian methodology for teaching foreign languages]. Moscow: «STUPENI, INFRA-M», 448 s. [in Russian]

Bim, I. (1989) Obuchenie inostrannym yazykam – poisk novykh putey [Teaching foreign languages and searching new ways]. *Inostrannyye yazyki v shkole*, No1, ss. 54-57. [in Russian]

Ter-Minasova, S. (2004). *Yazyk i mezhkulturnaya kommunikatsiya*. [Language and intercultural communication]. Moscow: “Izd-vo MGU”, 352 s. [in Russian]

Passov, Ye. (2010) *Osnovy kommunikativnoy teorii i tehnologii inoyazychnogo obrazovaniya*. [Fundamentals of communicative theory and technology of foreign language education]. Moscow: “Russkiy yazyk. Kursy”, 568 s. [in Russian]

Maletina, L. (2006). Inoyazychnoye obrazovaniye v neyazykovom vuze – razvitiye, problemy, perspektivy. [Foreign language education in a non-linguistic university – development, problems, prospects]. *Izvestiya Tomskogo politehnicheskogo universiteta* [Izvestiya TPU]. T. 309, No 3, ss. 236-240. [in Russian]

Vinogradova, O. (2015), Razvitiye lichnostnykh kachestv v protsesse obucheniya inostrannomu yazyku v vuze s pomoschyu problemnykh metodov. [Development of personal qualities in the process of teaching a foreign language at a university using problem methods]. “*NAUKOVEDENIE*”, Tom 7, No1, ss. 31-32. [in Russian]

DEVELOPMENT OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES METHODOLOGY FROM THE MIDDLE OF THE 20th CENTURY UP TO THE PRESENT

Liudmyla Moroz

Candidate of the Philological Sciences, Associate Professor,
Head at the Department of Foreign Languages,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID:0000-0002-2750-8694

e-mail: kafedrarshu@ukr.net

Iryna Maslo

Assistant at the Department of Foreign Languages,
National University of Water and Environmental Engineering,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0002-8637-5000

e-mail: i.m.maslo@nuwm.edu.ua

Abstract. The authors of the article consider the formation of methods of foreign languages teaching in non-linguistic, in particular technical, universities from the middle of the 20th century up to the present. The authors analyze the methods of teaching English. Methodology of foreign languages teaching has been changing and has been determined by the objectives of the state. There was a period in the history of our country when the study of foreign languages was of non-priority. In the middle of the 20th century the grammar-translation method was the basis of teaching a foreign language in secondary and higher school. The grammar-translation method was the main methodological approach in teaching foreign languages for many years. Next decade the shortcomings of the above mentioned method forced a discussion about the revision of existing methods. Returning to direct methods with practical orientation and excluding translation from the means of education were offered. In the 70-s and 80-s practical character of teaching English was emphasized. The authors confirm that the methodists stated the necessity of linguistic and cultural skills formation. Foreign languages were to give students access to the culture of other peoples, to provide “a dialogue of cultures”. After the fall of the “iron curtain” learning foreign languages from the theoretical discipline instantly turned into a practical necessity. The communicative teaching method was a response to the demand of the society. With the

help of communicative methods specialists who can use a foreign language while solving their professional non-linguistic tasks are being taught. The new structure of higher education contributes to the development of a better language study system. It is stated in the article that learning a foreign language is an integral part of all three levels of higher education and ensures the implementation of the tasks set by the new state educational standards. The task of ensuring a high level of foreign language proficiency in a non-language university can be solved only if teachers use methods and techniques that meet modern challenges and combine the best that has been created by many generations of methodists and teachers.

Keywords: teaching foreign languages methodology development, non-linguistic college, teaching student of technical specialties, teaching grammar and lexis, grammar-translation method, knowledge-comparative approach, knowledge-practical approach, linguistic and cultural skills, teaching reading, communicative approach, humanistic pedagogy, higher education structure.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2022р.